

Дані здібності проявляються в психічних станах різних переживань при сприйнятті зразків духовності, тим більше якщо дані зразки мистецтва стають особисто значимими для дитини і мають уже свій особистий сенс для неї.

Разом з цим відбувається подальший розвиток і засобів художнього мислення. Чим складніше поняття, тим складніших розумових операцій воно вимагає для свого утворення. Необхідність виділення істотних властивостей художнього твору потребує дальшого розвитку аналізу й синтезу, абстрагування й узагальнення, формування уміння підпорядковувати їх попередньо поставленій меті. Художньо-мисленнєві дії поступово стають свідомо контрольованими актами.

У мисленні молодших школярів, як і в мисленні дошкільників, дуже важливе місце посідають образні його елементи. Звідси велике значення наочності в навчанні дітей цього віку.

Висновки та подальший напрямок дослідження. У статті доведено, що вікові особливості психічного розвитку дитини сприяють ефективному формуванню основ художнього мислення молодших школярів. Подальшого дослідження потребує проблема аналізу педагогічного потенціалу образотворчого мистецтва як засобу особистісного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Под редакцией Д. И. Фельдштейна, 2-е изд. – М.: Издательство “Институт практической психологии”, Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1997. – 352 с.
2. Гальперин П.Я. Введение в психологию. – М.: Книжный дом “Университет”, 1999. – 332 с.
3. Каган М.С. Человеческая деятельность (опыт системного анализа). – М.: Политическая литература, 1974. – С.28
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., 1997. – 304 с.
5. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – 344 с.

УДК 372.881.116.12

Н.В. Мордовцева

ВИДИ ЛІНГВІСТИЧНИХ МІНІАТЮР

Стаття розкриває особливості побудови учнями лінгвістичних текстів-мініатюр; їх види та функціонально-стилістичні призначення при вивченні мовного матеріалу на уроках української мови.

This article throws light on the peculiarities of making linguistic texts-miniature by the students; their aspects and functionally-stylistic destination while learning material of language at the Ukrainian lessons.

Від майбутнього вчителя-словесника сьогодення вимагає всебічного аналізу усієї системи методів навчання української мови, виявлення найефективніших засобів і резервів для розв'язання завдань, що стоять перед школою: виховання свідомого прагнення до вивчення української мови, ознайомлення з мовною системою як основою для формування мовних умінь і навичок. Саме перед учителем постає питання, як допомогти учням краще засвоїти мовні відомості.

Уроки української мови та літератури краще, ніж інші заняття, відкривають можливості для розвитку креативних здібностей школярів. На думку багатьох учителів, методистів, стратегічним принципом розвинутого навчання української мови є принцип розвитку творчих лінгвістичних здібностей. О.Потєбня зазначав: “...мова є засіб не вираження готової думки, а її створення” [5]. З цього випливає, що на уроках української

мови необхідно розвивати творчу активність у межах цього предмета (сприяти свідомому оволодінню багатством рідної мови й розвитком мовлення), а також стимулювати розвиток особистості учня та його прагнення до творчості.

Загальновідомо, що складний теоретичний матеріал краще засвоюється в нестандартній, образній формі, оскільки мовна експресія відіграє виняткову роль у формуванні в учнів інтересу до вивчення мови. “Зробити серйозне заняття для дитини цікавим – ось завдання первісного навчання”, – зазначав К. Ушинський [7].

Мета нашої статті полягає у диференціації лінгвістичних мініатюр за різними ознаками, а також з’ясування понять “мініатюра”, “лінгвістична мініатюра”, їх взаємозв’язок.

Завдання статті полягає у визначенні педагогічних умов ефективного удосконалення мовної компетенції учнів середньої ланки засобами лінгвістичних мініатюр.

На думку авторів Великого тлумачного словника української мови, мініатюра – це “нарис, оповідання і т. ін. або театральна п’єса малого розміру” [2]. Таке визначення подає загальне поняття про мініатюру як жанр малого розміру й не враховує його лінгводидактичного потенціалу.

Автори “Словника-довідника з української лінгводидактики” тлумачать мініатюру як невеличку закінчену за формою і змістом творчу роботу, що має завершений цілісний характер, мета якої – дати учням змогу чітко визначити поняття абзацу, частини тексту, видів зв’язку, інтонації цілого тексту відповідно до теми висловлювання, стилю, жанру і типу мовлення [6].

Тож з упевненістю можемо констатувати, що *мініатюра* – це невеликий за обсягом і завершений за формою та змістом текст, що характеризується цілісністю, інформативністю, зв’язністю, має відповідне жанрове й стилістичне оформлення залежно від тієї інформації, яку покладено в його основу.

З цього визначення випливає, що мініатюрою може бути незначний за обсягом текст будь-якого стилю, типу й жанру мовлення.

Для нашого дослідження необхідним є з’ясування поняття *лінгвістична мініатюра*. Використання лінгвістичних мініатюр на уроках української мови частково представлено в роботах О.Горошкіної, А.Дейкіної, Т.Жулій, І.Підгаєцької, З.Сікорської, З.Смелкової та ін.

Вітчизняні методисти Т.Жулій, О.Теплицька вважають, що лінгвістична мініатюра – “цікаве висловлювання про мову – одна з форм такого нетрадиційного засвоєння та оперування лінгвістичними знаннями” [3].

Лінгвістичні ж мініатюри можуть бути представлені як у прозовій, так і в поетичній формі (вірші Д.Білоуса, А.Бортняка та ін.), щоправда, питома вага прозових значно більша. Лінгвістичне поняття, перетворюючись на “живі персонажі”, набуваючи художньої форми, зберігає свої основні ознаки. Цим поєднанням лінгвістичних та позалінгвістичних чинників і пояснюється інтерес школярів до тексту, а його образність забезпечує запам’ятовування.

Ми розуміємо під *лінгвістичною мініатюрою* образні невеликі за обсягом тексти лінгвістичної спрямованості, що розкривають певні мовні поняття чи явища, не втрачаючи своєї наукової достовірності.

У лінгвістичних студіях текст визначається як категорія, що показує “мову в роботі”. Саме ця якість тексту дозволяє створити природне мовленнєве середовище на уроках мови.

Лінгвістична мініатюра – це висловлювання малого розміру, яке зараховуємо до науково-навчального стилю, бо “використовується для створення, трансформування різних типів навчальних текстів відповідно до мети і завдань спілкування” [1].

У науковій літературі відсутня класифікація текстів-мініатюр. Але зважаючи на те, що тексти-мініатюри характеризуються тими ж ознаками, що й тексти великі за обсягом, на нашу думку, цілком можливим є класифікувати тексти-мініатюри за обсягом за тими ж ознаками, що й великі тексти. Беручи до уваги всі зазначені класифікації текстів за способом викладу, можемо виділити такі тексти-мініатюри: опис, розповідь, роздум, повідомлення.

В основу *розповіді* покладено часові відношення, розвиток подій, процесів; повідомлення про дії предмета в певній послідовності. До текстів-мініатюр розповідного характеру відносимо усну й письмову розповідь, казку, репортаж, анотацію та ін.

Опис передбачає розкриття ознак предмета (постійних, однорідних), перерахування яких відбувається в різній послідовності залежно від мети висловлювання, композиційної структури, теми й плану тексту. Виділяють науковий, художній, діловий опис. Структура описів однакова: оцінка, загальний вигляд, призначення. Залежно від предмета, який описують, тексти-описи поділяються на описи місця (природи, інтер'єру, пам'яток тощо) і зовнішності (описи-портрети, описи-характеристики). Серед текстів-описів у гуманітарних науках можна виділити такі різновиди: опис наукового поняття, абстрактного поняття або конкретного предмета чи явища; опис ознак, властивостей, якостей різних предметів дослідження; опис структури або змісту статті (монографії, підручника тощо). До текстів-мініатюр описового характеру можна віднести: нарис, замальовку, етюд, лінгвістичну казку тощо.

Доведення поглядів, з'ясування будь-яких подій, звернення уваги на причинно-наслідкові відношення між фактами, явищами, пояснення причини того чи іншого явища – це характерні ознаки *роздуму*. Серед різновидів роздуму виділяємо: доведення, пояснення і міркування. До текстів-мініатюр цього виду відносимо аналіз висловлювання, есе, притчу, байку та ін.

Повідомлення є досить продуктивним у науковому й публіцистичному стилі. Способом повідомлення передаються відомості про події, що відбулися, відбуваються або відбуватимуться, за допомогою повідомлення передають інформацію про матеріальні об'єкти, процеси, окремі властивості об'єктів. Серед мініатюр-повідомлень можна виділити такі: текст параграфа підручника, визначення, замітка, телеграма, цитата, лінгвістична мініатюра тощо.

Кожен спосіб викладу характеризується особливим, характерним лише для нього комплексом ознак і має власну певну структурну організацію. У складі цілого тексту всі вони взаємопов'язані й взаємопроникливі.

Залежно від домінування певних стильових та жанрових ознак ми виділяємо лінгвістичні мініатюри художнього і наукового стилю. Лінгвістичні мініатюри художнього стилю складні і багатопланові, оскільки завданням їх інтерпретації є вияв максимуму закладених у них думок і почуттів художника (автора). До цих мініатюр належать: лінгвістична казка (граматична, історична), байка, оповідання, лінгвістичний детектив, гуморески, лінгвістична гра. У лінгвістичних мініатюрах художнього стилю Т.Ладиженська наділяє героїв лінгвістичних казок та оповідань людськими якостями, які живуть та діють за законами мови [4].

Лінгвістичні мініатюри наукового стилю характеризуються тим, що в них виклад думок здійснюється у формі чіткої побудови роздуму, пояснення, доказів, використання образних засобів зведене до мінімуму, думка в таких текстах передається з максимальною точністю, однозначністю. До лінгвістичних мініатюр цього виду ми відносимо: аналіз тексту наукового стилю, текст параграфа, мовлення вчителя, міні-твір (роздум, опис, розповідь), віршовані визначення та римовані правила, авторські лінгвістичні мініатюри.

Текст лінгвістичної мініатюри зараховуємо до науково-навчальних текстів, бо він ілюструє наочне уявлення і взаємозв'язок мовних понять з погляду їх родової належності та виконує дидактичні функції. Під час звернення до такого типу завдань важливо прослідкувати за єдністю лінгвістичних та позалінгвістичних понять (відповідність змісту мініатюри науковій мовній проблемі).

Використання різних видів лінгвістичних мініатюр – це ефективний засіб повідомлення, узагальнення та систематизації знань з певної граматичної теми. Завдяки їм відбувається поєднання граматики та фантазії на уроках з рідної мови, і, на думку багатьох учителів та методистів (П.Бурмистрова, Т.Жулій, Н.Ломанова, І.Підгаєцька та ін.), це має ряд позитивних ознак:

- 1) твори такого типу допомагають виявити рівень мотивації школярів;
- 2) лінгвістичні мініатюри підвищують інтерес учнів до вивчення певної теми, розвивають творчі здібності учнів, навички зв'язного мовлення; удосконалюють мовну та мовленнєву компетенції;
- 3) робота з лінгвістичними мініатюрами допомагає активізувати образне та логічне мислення учнів, допомагає відбирати, складати та аналізувати мовні поняття та явища.

Під час роботи з лінгвістичними мініатюрами необхідно враховувати жанрову своєрідність певного висловлювання та певні особливості:

- 1) практична значущість певного жанру для школярів;
- 2) доступність;
- 3) комунікативність;
- 4) ускладнення розумової діяльності учнів – від роботи з готовим (первинним) текстом до створення власних (вторинних) творів;
- 5) емоційність, пізнавальність;
- 6) дотримання норм української літературної мови (нормативність).

Безумовно, текстовий матеріал забезпечує більш ефективне засвоєння мовних явищ, наочно показуючи особливості їх функціонування в мовленнєвому потоці, а це має велике значення для формування комунікативних умінь учнів. Робота з текстом дозволяє систематично вести повторення й узагальнення вивченого, здійснювати внутріпредметні й міжпредметні зв'язки. Систематичне використання тексту поступово ознайомлює учнів з характерними особливостями зв'язних висловлювань і готує до розуміння чужих та створення власних висловлювань (текстів). Крім того, лінгвістична мініатюра дає змогу учням повторити складний теоретичний матеріал, що сприяє формуванню їхньої мовної компетенції.

Процес створення лінгвістичної мініатюри відбувається відповідно до етапів продуктивної мовленнєвої діяльності (мотив → формування внутрішнього програмування → реалізація програмування в зовнішньому мовленні → контроль за результатами мовленнєвої діяльності) з урахуванням мовленнєвої ситуації, що передбачає урахування мети, місця, адресата спілкування й визначення конкретного комунікативного завдання

Отже, подана стаття відображає лише деякі аспекти у підготовці до роботи з лінгвістичними мініатюрами на уроках української мови, що є перспективним напрямом для подальшої розробки даної методики в умовах 12-річного навчання для учнів різних класів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андриєць О. Методика опрацювання науково-навчальних текстів у старших класах з поглибленим вивченням української мови.: Автореф. ... канд. педагогічних наук: 13.00.02. – Херсон, 2007.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В.Т.Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2002.
3. Жулий Т., Теплицкая О. Сказки и были... Лингвистические миниатюры. – Луганск: Янтарь, 2003.
4. Ладыженская Т.А. Устная речь как средство и предмет обучения: Учебное пособие для студентов. – 2-е изд., перераб.– М.: Флинта, Наука, 1998.
5. Потебня А.А. Мысль и язык. – К.:СИНТО, 1993.
6. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навч. посібник / Кол. авторів за ред. М.Пентиліук. – К.: Ленвіт, 2003.
7. Ушинський К.Д. Про початкове викладання російської мови// Вибрані педагогічні твори: У 2т.: Переклад з рос.– К.: Рад. школа, 1983.– Т.2.